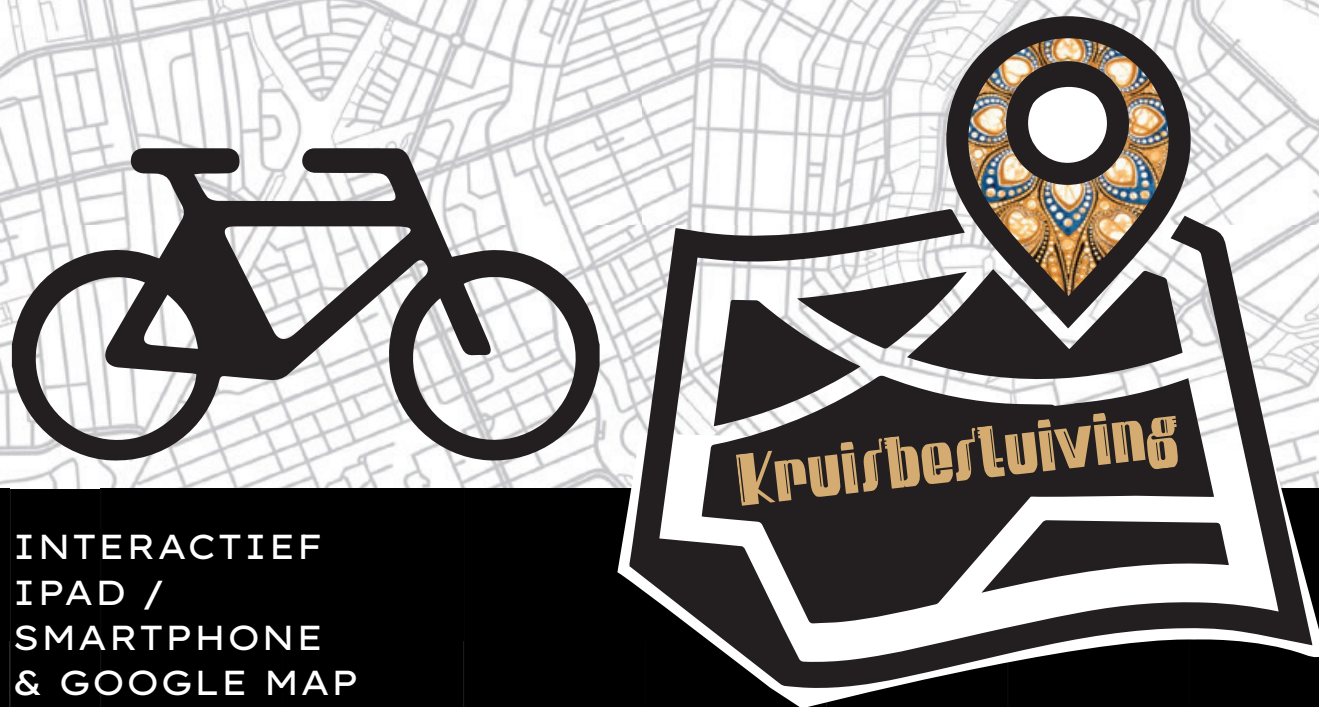

HET KUNSTRROUTE-BOEKJE

Kruisbestuiving

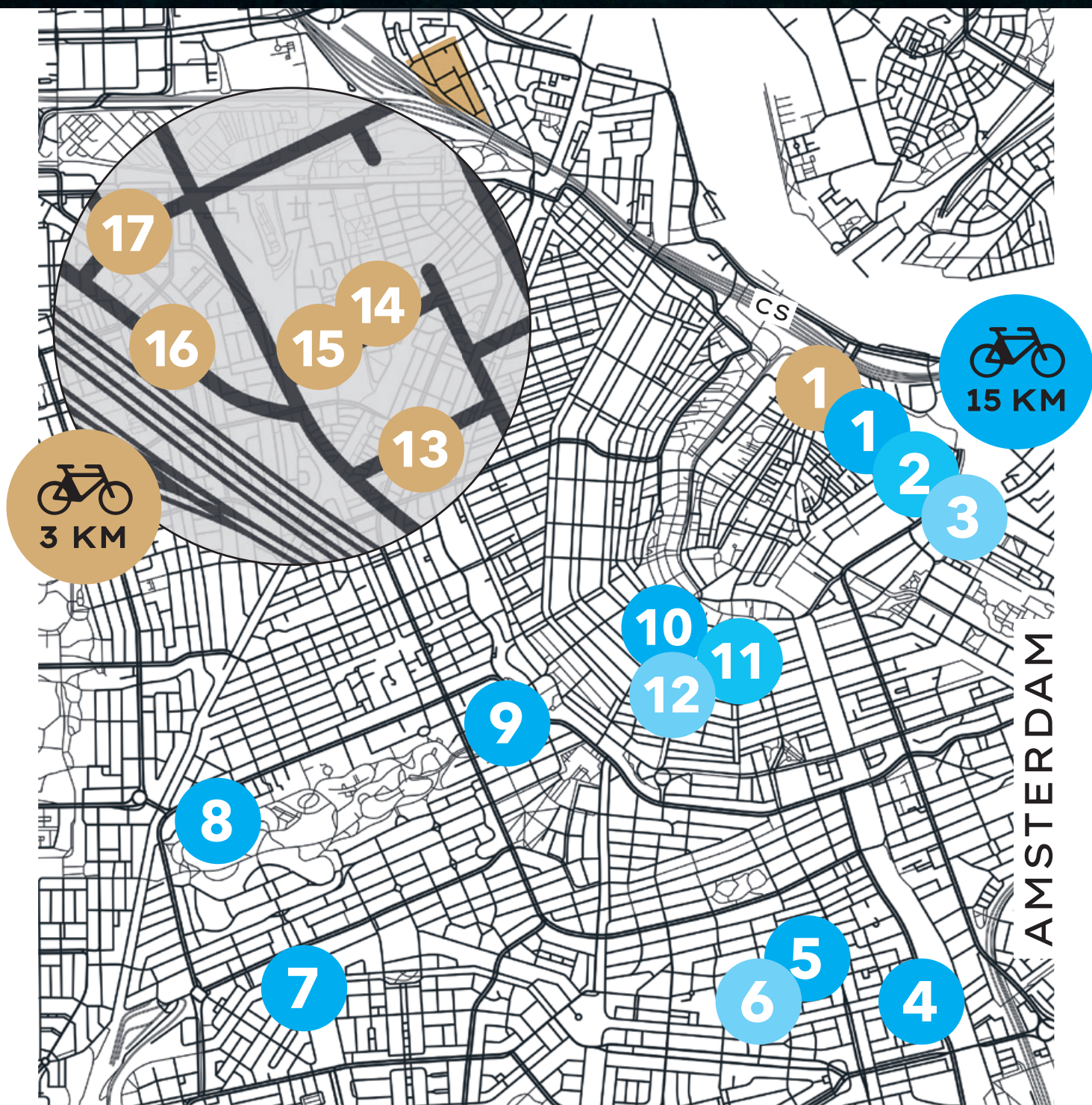
KRUISBESTUIVING IN DE TOEGEPASTE KUNST EN
ARCHITECTUUR TUSSEN NEDERLAND EN INDONESIË

INTERACTIEF
IPAD /
SMARTPHONE
& GOOGLE MAP

PEMBAURAN

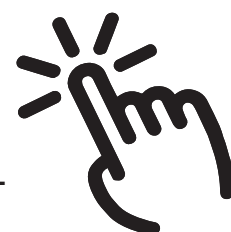
AMSTERDAM

DOWNLOAD DE PLATTEGROND OP A4 FORMAAT

15 KM + 3 KM

- 1 ENTREE SCHEEPSVAARTHUIS
- 2 BAS-RELIEF SCHEEPSVLOOT
- 3 STUPA OP DAK
- 4 STUPA OP BRUG
- 5 PRAUWEN ALS KOZIJN
- 6 DAGERAAD GEBOUW
- 7 INDIËMONUMENT
- 8 VISHNU EN GARUDA
- 9 STADSMAGD AMSTERDAM
- 10 GEBOUW DE BAZEL
- 11 INSULINDE EN EUROPA
- 12 KALA-KOP
- 13 GUNUNGAN
- 14 PARABOOLVORM GEVEL
- 15 SHIVA EN VISHNU
- 16 JEMPANA
- 17 LOTUSKNOP

Deze kunstroute loopt door Amsterdam langs markante plaatsen en gebouwen die in de film **Kruisbestuiving 1** worden besproken.

Het gaat om de *kruisbestuiving* in de toegepaste kunst en architectuur tussen Nederland en Indonesië. Deze kunstroute is er voor kunstliefhebbers.

Voor scholieren en docenten staat online een educatieve kunstroute klaar, samen met de vragenlijst en de lesbrieven. De route kan in meerdere delen opgedeeld worden.

Tevens kunnen scholen ook de documentaire **Kruisbestuiving 1 & Kruisbestuiving 2 Pembauran (Java!)** aanvragen.

Met vriendelijke groet,
Frans Leidelmeijer en Bie Muusze

📍 Prins Hendrikkade 110

🚲 [Route \(google map\)](#)

Scheepvaarthuis

ENTREE SCHEEPSVAARTHUIS

Joan van der Meij, Michel de Klerk en Piet Kramer

Joan van der Meij, geassisteerd door Michel de Klerk en Piet Kramer, ontwierpen het Scheepvaarthuis. De liefde voor de Indonesische kunst en cultuur blijkt onder andere uit de eclectische bouwstijl van het patroon.

Vanaf deze plek, die toen nog een open havenfront was, vertrok in 1595 Cornelis de Houtman met vier zeilschepen via Texel naar Bantam op Java. Dat markeert het begin van eeuwenlange kolonisatie van Indië.

De omliggende straten heten Binnen en Buiten Bantammerstraat.

[Meer info >>](#)

[<< Terug naar de kaart](#)

Het Scheepvaarthuis is het eerste grote gebouw in Amsterdamse School stijl. Het heeft een betonnen skelet en de verschillende soorten bakstenen werden op een expressieve en decoratieve manier gemetseld.

Opvallend zijn ook de vele beelden aan het gebouw van **Hendrik van den Eijnde**, **Hildo Krop** en **Willem Brouwer**, waardoor het op een Indonesische tempel lijkt.

Ook opvallend is het vele smeedwerk. Het is gebouwd als een Gesamtkunstwerk, waarbij architectuur, beeldhouwkunst en toegepaste kunst samenkomen.

Het was een kantoor voor zes rederijen en heeft de vorm van een schip.

De versieringen aan interieur en exterieur zijn een ode aan de zeevaart en overzeese geschiedenis van Nederland door de eeuwen heen. Dus ook de geschiedenis van de VOC. Je ziet bijvoorbeeld het beeld van Cornelis de Houtman.

Het gebouw is ontstaan in twee bouwfases van 1913 tot 1916. De ingang doet denken aan een Rite de passage, een overgangsritueel. Een donkere ingang, om daarna bij een lichtere grotere kamer te komen, als in een tempel. De achterliggende gedachte is geborgenheid en verlichting. Dit vind je ook bij de deuren van de huizen van de Amsterdamse school en bij gebouw de Bazel.

📍 Prins Hendrikkade 110

🚲 [Route \(google map\)](#)

Scheepvaarthuis

BAS-RELIEF SCHEEPSVLOOT

Hendrik van den Eijnde

Bij de uitbreiding in 1926 tot 1928 werd een bas-reliëf geplaatst aan de achterzijde, gemaakt door Hendrik van den Eijnde. Hierop zien we Jan Pieterszoon Coen, de stichter van Batavia. Hij heeft hiervoor eerst de oude stad Jayakarta met de grond gelijk gemaakt.

Je ziet het wapen van Batavia: een zwaard door een lauwerkrans. Het zwaard symboliseert het geweld, de twee wulpse maagden een erotische belofte.

<< terug naar de kaart

📍 Prins Hendrikkade 110

🚲 [Route \(google map\)](#)

Scheepvaarthuis

STUPA OP DAK

Joan van der Meij

Boven op het dak, aan de achterzijde, zijn aan weerszijden de twee lotusknopvormige torentjes. Geïnspireerd op Stupa's uit de boeddhistische tempelarchitectuur.

Het interieur is ook het bekijken waard. Het werd in Amsterdamse School stijl ingericht met meubels van Michel de Klerk. Uitzondering hierop is de grote vergaderzaal in art nouveau of Nieuwe Kunst, ontworpen door Theo Nieuwenhuis. Een deel van het houtsnijwerk heeft John Rädcker gemaakt.

De rest van het houtsnijwerk dat door Nieuwenhuis is ontworpen werd door Indonesische houtsnijders uitgevoerd.

<< terug naar de kaart

📍 Amsteldijk 107-108

🚲 [Route \(google map\)](#)

Piet L. Kramerbrug

STUPA OP BRUG

Piet Kramerbrug en Hildo Krop

De Piet Kramerbrug is de eerste brug die Piet Kramer als esthetisch adviseur van de gemeente Amsterdam ontwierp in de jaren 1919-1923. De brug is met beeldhouwwerk van Hildo Krop, de stadsbeeldhouwer van Amsterdam. Er zijn gestileerde zeerobben en slangen en een Gijsbrecht-achtige figuur, een koggeschip en middeleeuwse aandoende koppen.

De elektriciteitshuisjes hebben kunstig metselwerk en de markante vormen zijn afgeleid van de stupa's uit de Boeddhistische tempelarchitectuur.

<< terug naar de kaart

📍 Burg. Tellegenstraat 182

🚲 [Route \(google map\)](#)

Puntvormige dakranden

PRAUWEN ALS KOZIJN

Michel de Klerk

Woningbouwvereniging de Dageraad gaf Piet Kramer en Michel de Klerk de opdracht voor sociale woningbouw in de Pieter Lodewijk Takstraat en Burgemeester Tellegenstraat en omgeving.

De puntvormige dakranden, ontworpen door Michel de Klerk, zijn beïnvloed door de architectuur van de Minangkabau op Sumatra. In ditzelfde blok zijn de erkers uitgevoerd in de vorm van Indonesische prauwen.

<< terug naar de kaart

📍 Burg. Tellegenstraat 128

🚲 [Route \(google map\)](#)

Golvende gevels

DAGERAAD GEBOUW

Piet Kramer en John Rädcker

De spectaculaire hoekbebouwingen zijn van Piet Kramer en de golvende gevels zijn afgeleid van de Hindoe tempelarchitectuur.

Het thema van Vishnu en Garoeda heeft de beeldhouwer John Rädcker geïnspireerd tot de sculpturen op deze hoekbebouwingen, ontstaan in 1921 tot 1923, en gemaakt van gemetseld vormsteen. De adelaar of Garoeda kijkt omhoog en symboliseert de zonsopgang en het Oosten. Het mannetje Vishnu of Boeddha heeft zijn blik naar beneden gericht.

Hij houdt zijn rechterhand aan het hart. Hij is deemoedig en symboliseert de zonsondergang en het Westen.

<< terug naar de kaart

📍 Olympiaplein

🚲 Route (google map)

Wand reliëfs

INDIË MONUMENT

Jan Kleingeld, Gijsbert Friedhof en Frits van Hall

Het Indië monument was oorspronkelijk ter meerdere glorie van Joannes van Heutsz, gouverneur generaal van Indië. Van Heutsz was commandant in Het Nederlands-Indisch leger, en sloeg op bloedige wijze de opstand in Atjeh neer.

De ontwerpers, de architect Gijsbert Friedhof en de beeldhouwer Frits van Hall, wilden met dit monument de eenheid en verbondenheid tussen Nederland en Indië tot uitdrukking brengen. [Meer info >>](#)

<< terug naar de kaart

Twee hoge bakstenen pylonen die de beide landen moeten voorstellen worden door een vergulde krans van zonnestrallen bekroond en verbonden. Daarvoor staat bij een hoefijzervormige vijver een 3,5 meter hoge ingetogen vrouwenfiguur met de wetsrol in de hand die het gezag in Indië moet voorstellen. Zij wordt geflankeerd door twee leeuwen die de wapens van Amsterdam en Batavia dragen, en ook als teken van eenheid tussen Oost en West. Het voetstuk is versierd met reliëfs van Indonesische cultures en plant- en dierfiguren. Aan de lage muur in gebogen vorm, als een gordel van smaragd, hangen tien wand reliëfs die de verschillende eilanden van de archipel vertegenwoordigen. Van Hall heeft zich hierbij laten beïnvloeden door de wand reliëfs van de Borobudur. De zonnestrallen staan symbool voor Indonesië en het water voor Nederland.

In 2001 besloot stadsdeel Oud-Zuid dat het niet meer een monument was om Van Heutsz te eren maar een gedenkteken ter herinnering aan de verbintenis tussen Indië en Nederland gedurende de periode 1596-1949.

De kunstenaar en grafisch ontwerper **Jan Kleingeld** heeft in 2007 in opdracht van het stadsdeel een andere betekenis aan het moment gegeven door vier bakstenen lichtobjecten haaks op het monument te plaatsen die de relatie tussen Nederland en Indonesië verbeelden. *"Het is een herinneringsteken voor de koloniale periode maar verwijst ook naar de toekomst met respect voor het Indonesische erfgoed"*.

📍 Zocherstraat 25 / Vondelpark

🚲 Route (google map)

Boedhistisch Gevelbeeld

VISHNU EN GARUDA

Hildo Krop

Twee wandreliëfs, links en rechts gespiegeld aan de Vondelparkgevel en Zocherstraat van een voormalige HBS in Amsterdam, beide gemaakt door Hildo Krop.

Hildo Krop beeldt Vishnu hier in zijn voorlaatste 9e incarnatie (avatar) als boeddha uit, Garoeda houdt de 9e incarnatie met zijn klauwen vast. Tussen Vishnu en Garoeda zijn de 8 incarnaties in de vorm van zonneschijven uitgebeeld.

<< terug naar de kaart

📍 Stadhouderskade / Vondelpark

🚲 Route (google map)

Vondelpark

STADSMAGD AMSTERDAM

Alexander Linnemann / Friedrich Schierholz

De Wereldtentoonstelling 1883 was een groot succes met meer dan 1,4 miljoen bezoekers uit binnen- en buitenland, het begin van het internationaal toerisme naar Amsterdam. Speciaal voor die tentoonstelling gemaakt. Het toegangshek van het Vondelpark is het enige wat nog aan die Wereldtentoonstelling herinnert. Speciaal voor die tentoonstelling gemaakt. [Meer info >>](#)

<< terug naar de kaart

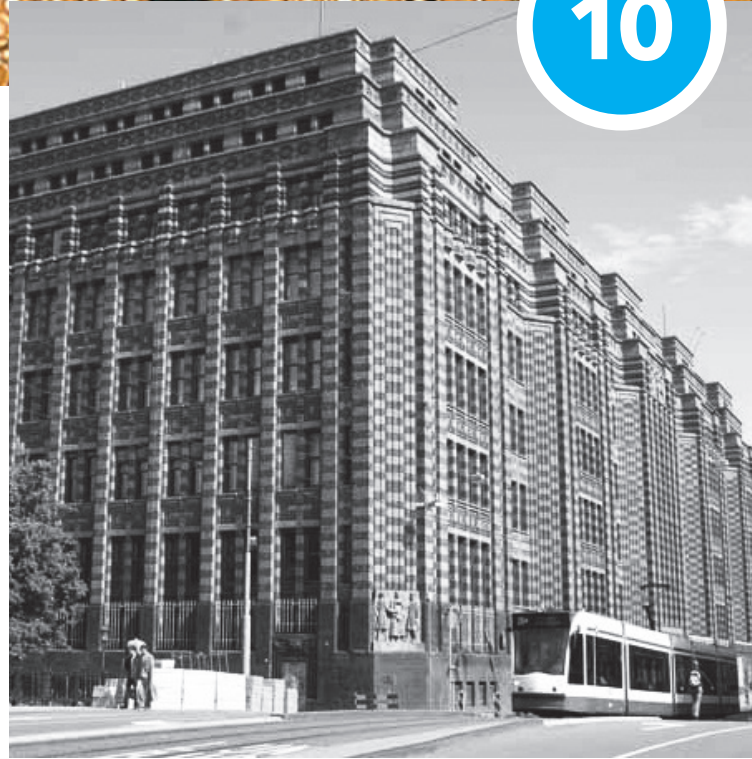
De Amsterdamse stedenmaagd houdt in haar ene hand een schild met het stadswapen met de andere nodigt ze bezoekers binnen te treden. Op haar hoofd draagt ze de keizerskroon. Dit beeld is een replica uit 2010 want het origineel, van de Duitse beeldhouwer **Friedrich Schierholz** was verweerd. Het geheel is ontworpen door de Duitse architect **Alexander Linnemann** en het smeedwerk is gemaakt door een firma in Frankfurt.

Veel van de geëxposeerde voorwerpen op de wereldtentoonstelling gingen naar musea zoals het Tropenmuseum en het Etnografische museum van Artis.

📍 Vijzelstraat 32

🚲 [Route \(google map\)](#)

De Bazel

GEBOUW DE BAZEL

Karel de Bazel

Gebouw De Bazel is het belangrijkste gebouw van architect Karel de Bazel. Het gebouw heeft een skelet van gewapend beton en een bekleding van lichte natuur- en donkere baksteen. Door die donker en lichtgekleurde gelaagdheid werd dit gebouw in de volksmond de spekkoeke genoemd en ook het feit dat de Nederlandse Handel Maatschappij (NHM) goede zaken deed met Indië. [Meer info >>](#)

<< terug naar de kaart

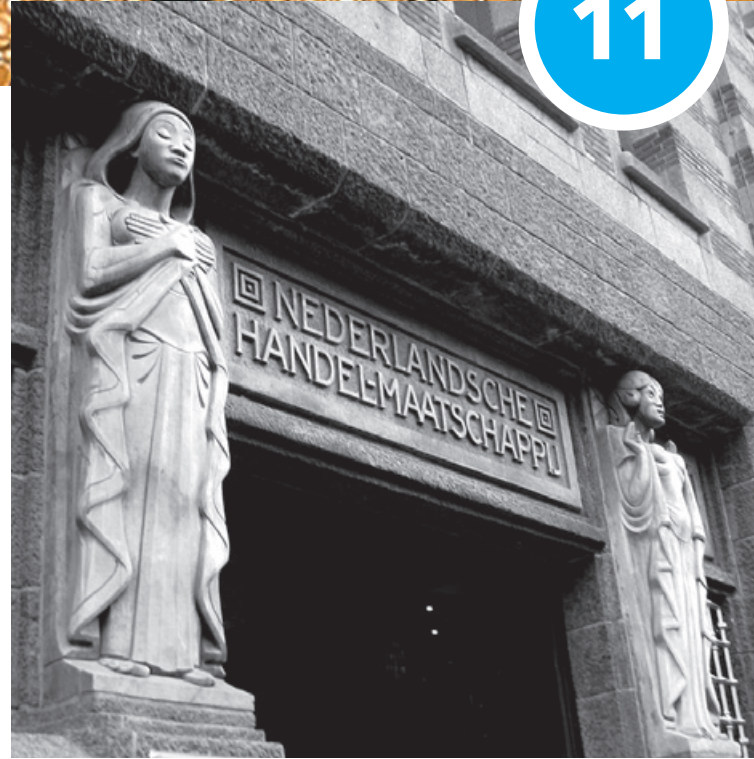
De opdracht voor de bouw kwam van de Nederlandse Handel Maatschappij berucht om het 19e eeuwse Cultuurstelsel, waarbij de Javaanse boer systematisch werd uitgebuit. In 1870 kwam daar mede door het boek Max Havelaar van Multatuli een einde aan.

Nu mochten particulieren hun geluk beproeven in de kolonie. De NHM verschaftte hen daarbij krediet. Met veel succes waardoor de NHM een groter kantoor nodig had. Het gebouw staat op een donkere sokkel van grof gehakt syeniet overgaand in baksteen, bekroond door een glazen dak als een overgang van het grofstoffelijke naar het immateriële.

Karel De Bazel was theosoof en vrijmetselaar en dat is aan het gebouw te zien. Het exterieur is ontworpen volgens een theosofische wiskundig ontwerp systeem. Daarbij heeft hij meandermotieven toegepast, afgeleid van de grondvorm van de boeddhistische tempel de Borobudur. Tot zelfs aan de profielen en dakranden van de bovenste verdiepingen werden meandermotieven toegepast. Het werd dan ook wel eens de geldtempel genoemd.

📍 Vijzelstraat 32

🚲 [Route \(google map\)](#)

Ingangbeelden Bazel

INSULINDE EN EUROPA

Joseph Mendes Da Costa

De hoofdingang wordt geflankeerd door twee vrouwenfiguren gemaakt door Joseph Mendes Da Costa. Links Insulinde met geloken ogen, haar blote borsten bedekkend, blootvoets. Rechts Europa, de ogen wijd open, handpalmen naar voren gericht, ondernemend en agressief. Symboliserend de gekoloniseerde en de kolonisator. [Meer info >>](#)

<< terug naar de kaart

Hoog boven op drie pilonen staan drie Gouverneur Generaals met bloed aan hun handen. Jan Pieterszoon Coen, H. Daendels en J. van Heutsz. Deze beelden zijn gemaakt door **H. van den Eijnde**.

Als we de donkere entree doorlopen die bekleed is met graniver tegels van de Glasfabriek Leerdam, voelt dat als een rite de passage, een overgangsritueel, zoals bij Oosterse religieuze tempel architectuur. Want na de donkere lage gang kom je in een hoge lichte ruimte waar je letterlijk en figuurlijk het licht ziet.

Het interieur met zijn wit gekalkte muren en lichthoven waardoor het licht op de vloer valt is als een maconnieke tempel van de Vrijmetselarij. Ook lijkt het op kantoren van de Amerikanen Frank Lloyd Wright en Louis Sullivan.

📍 Vijzelstraat 32

🚲 [Route \(google map\)](#)

Safedeposit Bazelgebouw **KALA-KOP**

Boven de ingang aan de Keizersgracht van de Safe Deposit is een Kala-kop, die bij de ingang van een Hindoe Javaanse tempel het kwaad buiten de deur moet houden, in dit geval inbrekers dus.

Links en rechts op de hoeken van het gebouw zijn beeldengroepen die de Visserij en Handel en de Nijverheid symboliseren van de beeldbouwer Lambertus Zijl. De bouw duurde van 1919 tot 1926. Karel De Bazel stierf in 1923 en het gebouw is postuum afgebouwd.

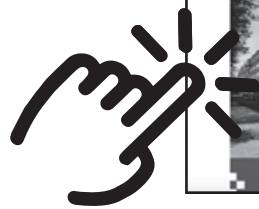

<< terug naar de kaart

📍 Spaarndammerbuurt

2E DEEL FIETSROUTE

Onze tip:

MUSEUM HET SCHIP

Bestel de tickets online, bekijk buiten én binnen!

Amsterdamse School Museum Het Schip is een museum in Amsterdam-West, gevestigd in het huizenblok met dezelfde naam. Het gebouw, ontworpen door architect Michel de Klerk, wordt beschouwd als een vooraanstaand voorbeeld van deze bouwstijl.

- MUSEUM HET SCHIP
- 13 GUNUNGAN
- 14 PARABOOLVORM GEVEL
- 15 SHIVA EN VISHNU
- 16 JEMPANA
- 17 LOTUSKNOP

📍 Spaarndammerplantsoen 87

🚲 Route (google map)

Gevel tweede woonblok GUNUNGAN

Michel de Klerk

In het tweede woonblok (1917-1918) heeft Michel de Klerk zich voor de monumentale gevels laten inspireren door de Gunungan. De Gunungan is een rekwisiet uit de Javaanse Wayang, een schimmenspel. De Gunungan of Kayon berg of boom staat tijdens het spel centraal, met eromheen gegroepeerd de wayang poppen. Verhalen uit de Ramayana of oude familie gebeurtenissen worden dan opgevoerd en de Gunungan heeft een verbindende functie tussen de bedrijven door. [Meer info >>](#)

<< terug naar de kaart

De Gunungan berg heeft ook de contouren van een berg, Het stelt de heilige berg Meru in de Himalaya voor. We zien een paviljoen met twee deuren, symbool voor de hemelpoort. Links en rechts twee bewakers en ook twee vleugels en twee monsterkoppen.

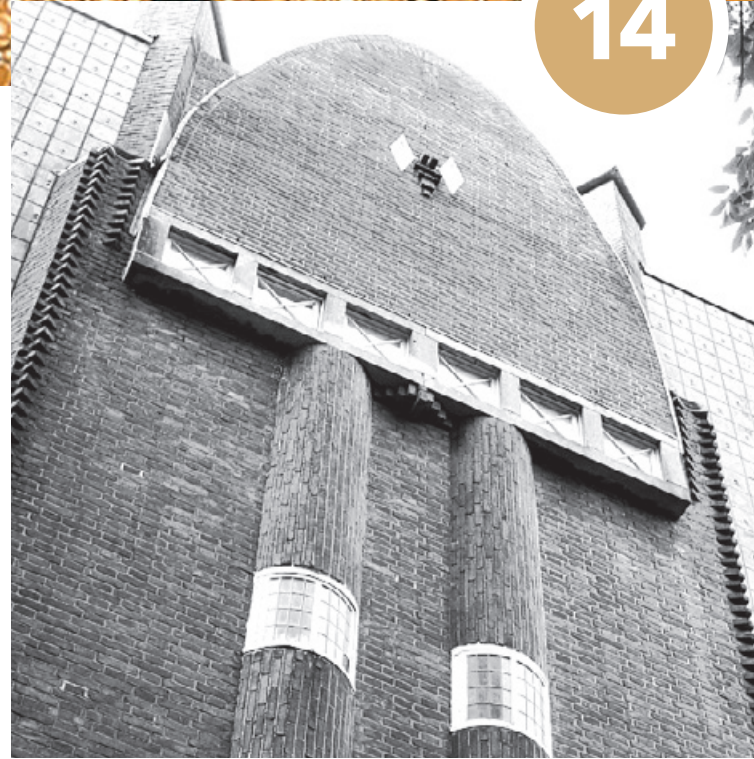
Aan de levens- of toverboom met vertakkingen zit een Kala-kop. Links een tijger symbool voor het kwade, en daarnaast een buffel, symbool voor het goede. Om de boomstam kronkelt een naga (draakslang), die een beschermende functie heeft.

Al deze elementen hebben Michel De Klerk geïnspireerd bij het ontwerpen van de portiekgevels van het tweede blok, Spaarndammerplantsoen. Beneden in paarse klinkers de lotussteel en om het portiek heen de vleugels die we op de Gunungan zagen, ook in Paarse tegels. De graatvormen aan beide zijden zijn de wortel-kluiten van de levensboom. En daar tussenin, de traptoren, symbool voor de massieve berg.

Van de Kala gebruikt hij alleen de bek, de tong en het oog, met concentrische ringen.

📍 Oostzaanstraat 2

🚲 [Route \(google map\)](#)

Gevel eerste woonblok

PARABOOLVORM GEVEL

Michel de Klerk

Het eerste woonblok aan het Spaarndammerplantsoen bouwde Michel de Klerk in 1913-1914.

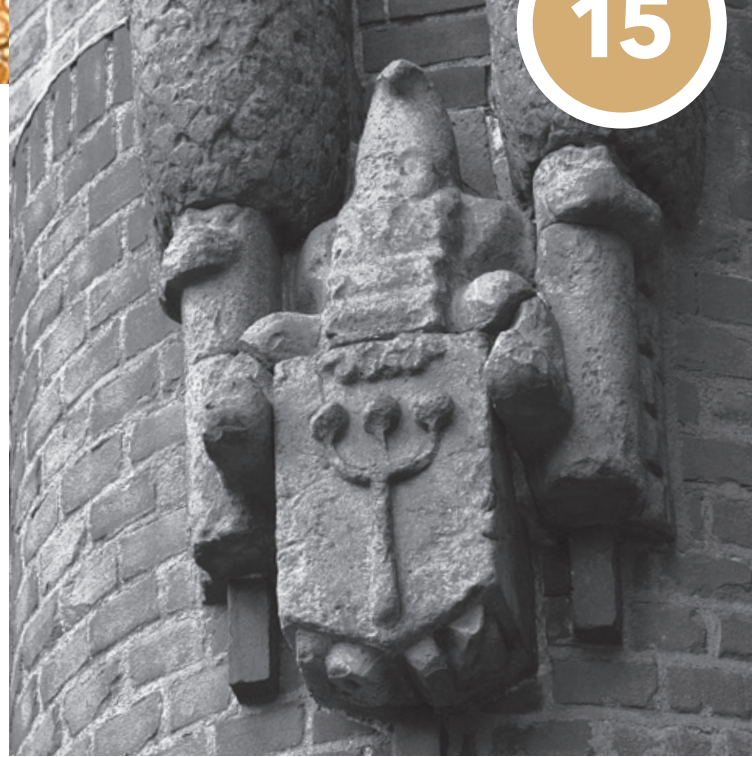
De opmerkelijke paraboolvormige gevels komen ook voor in het werk van de Weense Jugendstil architect Olbrich. Michel De Klerk kende het werk van Olbrich, maar De Klerk liet zich voor de parabool inspireren door de lotusknop met het blad van de lotus of de heilige vijgenboom.

<< terug naar de kaart

📍 Oostzaanstraat 2

🚲 [Route \(google map\)](#)

Spaarndammerbuurt

SHIVA EN VISHNU

Hildo Krop

Op de hoeken van dit woonblok zijn beeldjes van Hildo Krop van kabouters met tussen hun benen een wapen geklemd met de wapens van Oostzaan en Wormerveer, verwijzend naar de straatnamen.

Deze beelden zijn geïnspireerd op de Hindoeïstische goden Shiva en Vishnu die op dierlijke wezens zitten. De bomen die de kabouters vasthoudt lijken op de lotusknoppen die sommige goden als attribuut bij zich hebben.

<< terug naar de kaart

📍 Zaanstraat 214-227

🚲 [Route \(google map\)](#)

Gevel derde woonblok **JEMPANA**

Michel De Klerk

Voor het derde woonblok in de Spaarndammerbuurt (1917-1921) in opdracht van *Eigen Haard* liet Michel De Klerk zich inspireren door een Jempana, een Balinese draagstoel, rijk besneden en verguld, die kort voor 1900 in opdracht van de Nederlandse overheid is gemaakt door Balinese houtsnijders voor de Koloniale tentoonstelling van de Wereld-tentoonstelling van 1900 in Parijs. [Meer info >>](#)

<< terug naar de kaart

In 1915 was er een tentoonstelling in het Stedelijk Museum in Amsterdam de Eerste Bijzondere Tentoonstelling van Oud-Javaansch en Hedendaagsch Balisch Hindoeïsme, georganiseerd door het Koloniaal Instituut waar **Michel De Klerk** de bewuste draagstoel gezien heeft.

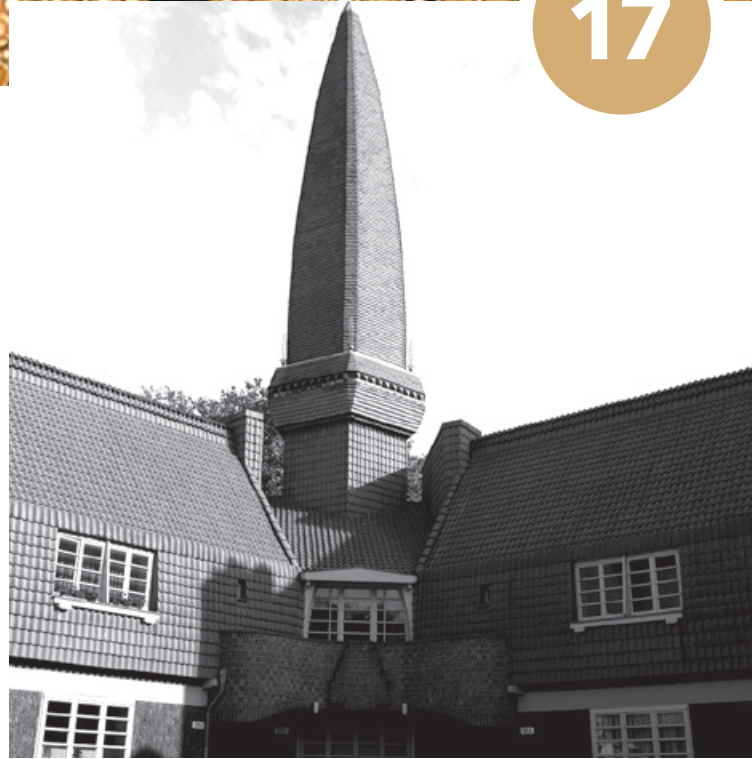
In een Jempana wordt tijdens een jaarlijkse tempelplechtigheid de goden Rambut Sedana en Sri Dewi in de vorm van poppetjes gemaakt van Chinese muntjes en gouden maskers rondgedragen. Ze staan symbool voor rijkdom en voorspoed. De Jempana kun je in het Tropenmuseum vinden.

In dit derde blok moest een postkantoor en een bestaande lagere school geïntegreerd worden. Op het binnenplein van dit blok werd ook een vergaderhuisje gepland.

De twee schoorstenen op dit blok zijn de koppen van de nagas, de slangachtige fabeldieren die aan weerszijden van de draagstoel zitten. Het lijf van de slang is de golvende lijn langs de dakrand van het complex.

📍 Hembrugstraat 283

🚲 [Route \(google map\)](#)

Dakvorm

LOTUSKNOP

Michel De Klerk

Op de achtergrond de markante toren die afgeleid is van de lotusknop die ook te zien is op het dak van de draagstoel, een boeket zelfs.

Het boeket staat tussen de vlammen van het goddelijk vuur.

In 1910 zag Michel De Klerk in Kopenhagen van een Deense architect die veel verwantschap vertoont met de Lotus toren.

De oranjekleurige Groningse baksteen van dit blok refereert aan de gouden kleur van de draagstoel.

<< terug naar de kaart

**De kunstroute, samen met
het educatieve deel, is
mogelijk gemaakt door
de subsidiënten:**

DutchCu | ture

**INTERNATIONAL
HERITAGE
COOPERATION**

<< terug naar de kaart

Kunstroute bronvermeldingen

Ewald Vanvugt,
De maagd en de soldaat, Amsterdam 1998
([locatie: 1, 2, 7, 10 en 11](#))

Frits Scholten e.a.,
Frits van Hall (1899-1945) Zwolle 2016 ([locatie: 7](#))

Marty Bax,
De Bazel, tempel aan de Vijzelstraat in Amsterdam, Amsterdam 2007
([locatie: 10, 11 en 12](#))
K.P.C. de Bazel (1869-1923), vormgever van een nieuwe wereld,
Amersfoort/Brugge, 2007 ([locatie: 10 en 11](#))

J. Woudsma,
Een markant gebouw in Amsterdam-Oost, Amsterdam, 2004
([hier gaat een vraag voor de scholieren over](#))

Thijs Westeijn,
de Indische wortels van het Nederlands modernisme,
De Academische boekengids, november 2008 ([locatie: 10, 11 en 12](#))
Sebas Baggelaar, Pim van Schaik, Piet Kramer, bruggenbouwer van
de Amsterdamse School, Amsterdam, 2016 ([locatie: 4](#))

Helen Boterenbrood, Jürgen Prang, Van der Mey en
het Scheepvaarthuis, 's-Gravenhage, 1989 ([locatie: 1, 2 en 3](#))

Hanneke Olyslager,
De Indische invloed op het werk van Michel de Klerk, Jong Holland,
jaargang 4, 1988 ([locatie: 5, 6, 14 en 15](#))

Frans van Burkom,
Kunst aan de Straat, Amsterdam, 2009 ([locatie: 6 en 8](#))
Sculptuur Studies, 2009 ([locatie: 7](#))
Eigenbouwer, Amersfoort, 2016 ([locatie: 13, 16 en 17](#))

Copyright 2023 Film en Kunstroute
Frans Leidelmeijer en Bie Muusze

KRUIBESTUIVINGFILM.NL

